

"אסורה נא ואראה" – משה רבנו,

אי כניסתו לארץ / איתן נוימן

פרולוג - לידתו של מאמר

כך הכל התחיל:

קיץ תש"ע, ערב שבת פרשת חוקת. מונדיאל מתרחש בעולם. צפיתי במשחק של אותו יום שישי, ולצערי הוא מאכזב מאד. כמעט ואין איומים על השער, שלא לדבר על שערים ממש, הייתי קרוב לייאוש. כבר חשבתי לעזור בנקיון הבית, ולוותר על המשחק, אך נזכרתי כי בעניין העזרה שלי בנקיון, "שב ואל תעשה עדיף". אז פתחתי את התנ"ך שהיה מונח על הכורסא לידי, וקראתי את הפרשה, כל זמן שקולו של השדר לא מבשר על התרחשות חריגה. המשחק יבש, וכך גם המצב במדבר: "וְלֹא הָיָה מַיִם לְעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן" (במדבר כ, ב). הפיתרון של ה' יתברך הוא לדבר אל הסלע, זה כבר יוציא ממנו מים. דיברתי אל המסך קצת, להוציא מהמשחק הזה קצת מים, אך ללא הועיל. חזרתי אל הפרשה, בהרגשת יובש צורמת, ובלי ששמתי לב איך בדיוק זה קרה, משה היכה בסלע. ואכן, מאותו רגע, יצאו ממנו מים. במשחק, לפתע, קפטן אחת הקבוצות ביצע עבירה אגרסיבית במקצת בשחקן הקבוצה היריבה. בדרך כלל הדבר גורר אחריו שריקה של השופט, והעברת הכדור לקבוצת השחקן הנפגע.

השופט שרק - אבל במקום להעביר את הכדור אל הקבוצה היריבה - השופט מתקרב אל עבר הקפטן... ושולף לעברו כרטיס אדום!

הלם בכל האצטדיון, הקפטן - מחוץ למשחק. כל חייו הוא חלם לשחק במונדיאל, ובגלל פאול קטן - הוא מושהה ממשחק זה ומהמשחק הבא, אף ייתכן שברגע זה הוא סיים לגמרי את השתתפותו בטורניר ויאלץ לחכות שנים להזדמנות הבאה.

השחקן החל לבכות. ומקולו של השדר נשמע שאף הוא על סף דמעות. הייתה תחושה באוויר שקרה כאן משהו לא הוגן. רחמי נכמרו על אותו שחקן.

חזרתי אל הפרשה, והכל צף. פתאום התרגשתי מהפסוקים כמו שלא התרגשתי הרבה זמן.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יֵצֵן לֹא הָאֲמֹנֹתִים בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינַי בְּגֵי יִשְׂרָאֵל לִכֵּן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֶל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם:

¹ (במדבר כ, י"ב)

תסלחו לי על הציור, אך אי אפשר לתאר זאת אחרת – רגע לפני המונדיאל, משה רבנו מקבל כרטיס אדום. לאחר כל מה שעבר, חלם, וציפה - נאסר עליו להשתתף בטורניר. הרמתי עיניים למסך. השחקן עוד עושה את דרכו החוצה דומע בצעדים איטיים. ואני מזמן כבר חושב רק על משה רבנו, שואל את עצמי בכאב, ומבטיח לברר את השאלה בצורה רצינית, איך זה ש"שופט כל הארץ" שלח את איש האלוהים, עבדו הנאמן ביותר - רגע לפני שנכנסים ומתחילים לשחק - לראות את המונדיאל מהכורסא בסלון?

פתיחה - פרשיית מי מריבה

וַיָּבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרֵי צֶן בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וַתִּמָּת שָׁם מֵרִים וַתִּקָּבֵר שָׁם: וְלֹא הָיָה מִיָּם לָעֵדָה וַיִּקְהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן: וַיִּרְבַּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֹאמַר וְלוֹ גִּוְעָנוּ בְּגֹעַ אַחֲיֵנוּ לִפְנֵי ה': וְלָמָּה הִבַּאתֶם אֶת קֶהֶל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵירָנוּ: וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהַבְיֵא אֶתְנוּ אֶל הַמִּקְוֹם הַרְעֵה הַזֶּה לֹא מִקְוֹם זָרַע וַתֵּאֱנֶה וּגְפָן וְרִמּוֹן וַיִּמֵּם אֵין לְשִׁתּוֹת: וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקֶּהֶל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיִּרְא כְבוֹד ה' אֱלֹהֵיהֶם:

לאחר מות מרים, קהל ישראל נותר ללא מים, העם רב במשה, "למה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם?" מתריס העם כלפי משה.

בעקבות התאספות העם כנגדם באים משה ואהרון אל אהל מועד. נופלים על פניהם ושם כבוד ה' נראה אליהם:

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת הַמַּטֵּה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אִתָּה וְאַהֲרֹן אַחִיךָ וְדַבְּרְתֶם אֶל הַסֹּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִימֵי וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מִן הַסֹּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֵת בְּעֵרָם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֵּה מִלִּפְנֵי ה' פֶּאֶשֶׁר צָוָהוּ: וַיִּקְהֲלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת קֶהֶל אֶל

¹ כל הפסוקים המצוטטים במאמר זה הינם במדבר פרק כ', פסוקים ממקורות אחרים יצינו אחרת.

פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המרים המן הסלע הזה נוציא לכם מים: ויגר משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמלים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובערום:

הקב"ה מצווה על משה לקחת המטה, להקהיל את העם, לדבר אל הסלע לעיני כל העם, והסלע כבר יתן את מימיו. משה לוקח המטה, מקהיל את העם ומכה בסלע פעמים. הסלע נותן את מימיו.

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקרש בם:

פרשייה זו מוכרת וידועה. העם מתלונן על כך שאין מים לשותה, ה' מצווה את משה לדבר על הסלע ולהוציא ממנו מים, משה מכה בסלע והמים יוצאים. בעקבות תקרית זו ה' מעניש את משה ואהרן בכך שהם לא יכנסו עם העם לארץ. הקורא הרגיש מיד שואל את עצמו "למה"? מכל מה שהתרחש במעשה זה, מה הביא את ה' להכרעה הקשה הזו לגבי משה? פרשנים רבים עמדו על שאלה זו בעבר והציעו פתרונות רבים ומגוונים. בדברים הבאים ברצוני לגעת בפרשייה הזו מזווית מעט שונה.

החניה ברפידים

לא ניתן להתעלם מהדמיון בין הפרשייה שלנו לבין הפרשייה בספר שמות, כאשר בני ישראל חונים ברפידים:

ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה' ויחגו ברפידים ואין מים לשותה העם: ויגרב העם עם משה ויאמרו חנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה': ויצמא שם העם למים וילך העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא: ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לָעַם הזה עוד מצט וסקלני:

בדומה לפרשייתנו, מגיע העם למצב בו אין מים לשתות. בפעם הראשונה העם רק מתלונן, אך בפעם השנייה משה כבר ממש חושש לחייו וצועק אל ה'. בתגובה מצווה ה' את משה להכות בצור ולהוציא ממנו מים, ומשה עושה כאשר צווה אותו ה':

ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומשך אשר הכית בו את הנאר קח בידך והלקת: הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישראל: ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין:

(שמות י"ז, פס' א' - ז')

כפי שפתחנו, ישנו דמיון רב בין שתי הפרשיות, נתבונן בהקבלות העיקריות ומתוך כך גם נעמוד על ההבדלים בין הפרשיות.

שמות יז	במדבר כ'
"ואין מים לשתת העם"	"ולא היה מים לעדה"
"וירב העם עם משה"	"וירב העם עם משה"
"למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי את בני ואת מקני בצמא"?	ולמה העליתנו ממצרים, להביא אותנו אל המקום הרע הזה, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון"?
"ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם...ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת..והכית בצור, ויצאו ממנו מים ושתה העם"	"קח את המטה, והקהל את העדה, אתה ואהרן אחיך, ודיברתם אל הסלע לעיניהם, ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעיירם"

הסיטואציה זהה כמעט לחלוטין. העם צמא ואין מים, בצר להם הם רבים עם משה. אך בעוד בפרשייה בשמות עיקר טענתם של בני ישראל הינה "למה העליתנו ממצרים", בפרשתנו בכמדבר, עיקר טענתם היא "למה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורימון". האזכור בפרשתנו של "מקום זרע ותאנה גפן ורימון" מעלה לנו באופן מיידי את דימויה של ארץ ישראל.² אם כן, הפרשייה בכמדבר מקשרת אותנו במכוון אל עניין ההגעה לארץ ישראל, עניין בו נעסוק בהמשך. הבדל נוסף העולה מבין הפרשיות הינו ההבדל בציווי, לא בכדי בספר במדבר משה בסלע, הרי כך כבר צווה בעבר. אך בעוד שבספר שמות מצווה משה להכות בסלע, בספר במדבר הוא מצווה לדבר אליו. ההבדל בציווי תלוי ישירות בהבדל הסיטואציה, וההבדל המרכזי בין הסיטואציות - כפי שראינו בפסוקים - הינו הקרבה לארץ.

² שכן במקומות רבים שבחה של ארץ ישראל הוא בפירות אלו. למשל דברים פרק ח', פסוק ח'.

אם כן יש לברר מדוע הקרבה לארץ אינה יכולה לסבול את הכאת הסלע אלא דורשת דיבור אליו.

על-מנת לברר עניין זה נתבונן בדרכו ובהנהגתו של משה לאורך המקרא. לשם כך, נתבונן תחילה במפגש הראשון של משה עם השכינה, שהיא למעשה תחילת דרכו כ"איש האלוהים".

"אסורה נא ואראה" - מינויו של משה לשליח.

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתֶנּוֹ פֶּהֱן מִדִּינָן וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרֻבָּה: וַיֵּרָא מִלְאָךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וַהֲנֵה הַסֵּנֶה בַּעַר בְּאֵשׁ וַהֲסֵנֶה אֵינָנו אֶקָּל:

משה, רועה הצאן, מנהג את צאן יתרו במדבר ולפתע מלאך ה' נגלה אליו. כאמור לא ה' בעצמו אלא רק מלאך, מלאך בדמות סנה שאיננו נאכל. משה איננו יודע כי מדובר במלאך ולמעשה רואה סנה הבווער באש אשר באורח פלא איננו נאכל. כנגד מראה זה אומר משה לעצמו:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֶה נָא וַאֲרֹאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדַּעַל לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה:

משה רואה מראה מסוים, מראה מפליא אבל איננו מסתפק בראיה הראשונית והשטחית, הוא מבקש להתקרב יותר, מבקש לראות יותר לעומק את "המראה הגדול הזה". דווקא אדם שכזה, אדם המבקש לראות את הדברים שלפניו לעומק רוצה א-לוהים כשליח, שליח אשר יוליך את עמו לארץ הקדושה.

וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי: וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הָלַם שֶׁל נְעֻלֶיךָ מֵעַל וּגְלִיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמָּת קָדֵשׁ הוּא: וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מִהֵבִיט אֶל הָאֱלֹהִים:

לראשונה נגלה ה' אל משה. למעשה, החל מכאן מתחילה הקריאה של ה' אליו. כל זאת רק בזכות מעשהו של משה, רק משום שהוא סר לראות. ניתן לקרוא את ההתגלות הזו כניסיון: ה' מציב מראה לפניך, עיניך רואות דבר מה מסוים. האם תסתפק בראיה שטחית זו? או שמא אינך מסתפק בראיה שטחית שכזו והנך סר לראות. משה מתקרב במקצת, מבקש לראות מעבר למראה הנראה - את הסיבה והעומק שמאחוריו. הוא איננו מבקש לראות סנה הבווער באש, הוא מבקש

לראות "מדוע לא יבער הסנה". בקשת ראייה שכזו, כל כולה הסתכלות קדימה, הסתכלות המבקשת את העומק והמעבר, את הסיבה והמשמעות הנסותרת שמאחורי הדברים. משה עומד בניסיון, הוא סר לראות. בכך הוא עומד בניסיון ובעקבות כך קורא אליו ה' את הקריאה ראשונה, קריאה למסע ארוך: מסע אל ארץ ישראל. ה' מדגיש לו שזאת היא מטרת בחירתו:

"לְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְיִרְחָבָה אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְיִדְבֹּשׁ".

(שמות ג, פס' א – ח')

נראה אפוא, שישנו קשר הדוק בין ארץ ישראל ובין יכולת הראיה לעומק, ראייה אל 'המעבר'. שהרי בשביל להוליך את העם לארץ ישראל בוחר ה' דווקא באיש אשר סר לראות, האיש אשר רואה מעבר, האיש משה.

"ה' נראה אלי" - ראייה א-לוהית

עניין הראיה לעומק, אל מעבר להסתכלות הפשוטה ממשיך להופיע בסיפורנו. ה' שולח את משה אל בני ישראל לאמור להם:

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֵד פְּקֻדָּתִי אֲתֶכֶם וְאֵת הָעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם: וְאָמַר אֲעֲלֶה אֲתֶכֶם מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְיִדְבֹּשׁ:

(שם, פס' ט"ז – י"ז)

האמירה הראשונה אותה נדרש משה לומר לעם היא: "ה' א-לוהי אבותיכם נראה אלי". זוהי הקביעה הקריטית ביותר בעבור אמונת בני ישראל. אם יאמינו בזה הרי שבשאר הדברים יאמינו ממילא.

ודווקא כנגד זה חושש משה:

וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֻלִּי כִּי יֹאמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֵי ה':

אנו עדים לכך שלראשונה מטיל משה ספק באמונו של עם ישראל ביחס לאמיתת התגלותו הא-לוהית.³ בדומה לכלל האופטי – כל נקודה שהאדם רואה, משם

³ כמובן שהדברים קשורים לליבת הפרשייה שלנו, "יען לא האמנתם בי להקדישני". ועוד נגיע לכך.

הוא גם נראה - כך גם כאשר נאמר בתורה שה' נראה אל אדם מסוים, משמעותם העמוקה של הדברים היא שלאדם זה יש ראייה א-לוהית. ה' נראה אל הרואה. אדם אשר "מסתיר פניו כי ירא מהביט אל הא-להים"⁴, לו יש את היכולת לראות ראייה שהיא ראייה א-לוהית. שהרי לו לא יכול היה לראות מדוע הוא ירא מכך?

אם כן, משה הינו בעל יכולת ראייה א-לוהית. ראייה הרואה מעבר לכאן ולנמצא. "כי האדם יראה לעיניים, וה' יראה ללבב"⁵. ראיית העיניים היא הראייה הפשוטה, ראיית הדברים כמות שהם. לעומת זאת ראיית הלב היא הראייה העמוקה, ראיית פנימיות הדברים וראיית המשמעות שעומדת מאחוריהם. אבל כאשר ישנו אדם המגיע לראייה העמוקה, ראיית הלב, זהו האדם שה' נראה אליו, אדם אשר ראייתו קרובה יותר לראייה הא-לוהית מאשר לראיית בשר ודם. משה רבנו מגיע לראייה שכזו כאשר הוא סר לראות אז כאמור נראה אליו ה', אך למעמד שכזה, טוען משה, בני ישראל לא יאמינו. הם לא יאמינו בו שה' נראה אליו, לא יאמינו שיש משהו מעבר למה שרואים בעיניים, לא יאמינו שמתחת לפני השטח מתרחש תהליך ארוך. בני ישראל לא מאמינים שיש במציאות ראייה של מעבר, וממילא אינם יכולים להאמין למשה שה' נראה אליו - שיש לו באמת ראייה של מעבר לעיניים.

ניתן אף לראות שזהו הדבר שה' מבטיח למשה בעת מעמד הר סיני:

"ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם
בך יאמינו לעולם"⁶

(שמות י"ט, פס' ט')

המטה ההופך לנחש - שבירת הראייה הפשוטה

כנגד חששותיו וטענותיו של משה - העם לא יאמין למראה - משיב ה' כי עליו לקחת את המטה:

ויאמר אליו ה' מה זה בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מֶשֶׁה: וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיֵּהָיֶה לְנֶחֱשׁ וַיִּנְסוּ מִשָּׂה מִפְּנֵי: וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וַאֲחֹז בַּזָּנָב וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּתְחַזַּק בּוֹ

⁴ שם ג', ר'

⁵ שמואל א. טז', ד'

⁶ ניתן לדייק מהפס' ולראות שכיצד יאמינו בנ"י במשה? ע"י שישמעו שאכן ה' מדבר עם משה.

וַיְהִי לַמָּטָה בְּכַפּוֹ: לְמַעַן יֵאָמְרוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֵי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
 וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:

(שמות ד', פס' ב' – ה')

במבט ראשון נראה שמדובר במטה; דווקא כאשר משה אוהז בו בידו זהו מטה, כאשר משה מרפה מאחיזתו ומשליך אותו ארצה או אז מתגלה נחש, נחש שהיה טמון מבפנים, נחש החוזר להיות מטה כאשר משה חוזר לאחוז בו בידו.⁷

ישנה מציאות, מציאות פשוטה ומחושית, ניתן פשוט לאחוז בה כפי שהיא. אבל בתוך המציאות ישנו פן נוסף, פנימי יותר ונסתר, פן הניתן להשגה רק בראיה עמוקה, ראייה המתאפשרת רק כאשר מוותרים על האחיזה בידיים.

משה מצווה על ידי ה' להראות את הפלא הזה לעיני ישראל. להראות להם שאכן נראה אליו ה', שאכן יש בו יכולת ראייה א-לוהית, יכולת לראות מעבר למה שאפשר להרגיש בידיים. הוא מצווה להראות לעם שגם אם בראיה הפשוטה אותה אפשר לחוש ביד - ישנו שיעבוד קשה ועבודת פרך, ניתן להעמיק ולראות תהליך ארוך של יציאה משעבוד זה אל הגאולה, אל הארץ המובטחת. כאשר יראו בני ישראל שאכן המטה בו אוהז משה בידו - בפנימיותו מסתתר נחש, אז הם יוכלו להאמין שאכן, ה' נראה אליו. אז הם יוכלו להבין שהשליח העומד בפניהם רואה משהו שהם טרם הספיקו לראות. אז הם גם יחלו להאמין בשליח זה. עקרון זה ממשיך אף לאותות הבאים. אך לענייננו, הסמל העיקרי ללימוד חשוב זה הוא סיפור המטה, המטה בו נפגוש בהמשך, בפרשיית מי מריבה. ובסיום ההתגלות הראשונה, כך אומר ה' אל משה:

וְאֵת הַמָּטָה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בוֹ אֵת הָאֹתֹת:

⁷ לא בכדי בתוך המטה מוסתר דווקא הנחש. הנחש מזכיר לנו את החטא הראשון הנגרם מראיה חיצונית. הנחש מפתח את האשה לאכול מעץ הדעת "וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תִאֲנֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׁפִּיל וְתִקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִישָׁה עִמָּה וַיֹּאכַל" די היה ביצור חי אחר המסתתר בתוך המטה בכדי להעביר את המסר. אך העובדה כי נחש מסתתר בו מבליטה עוד יותר את המסר, ומזכירה לבני ישראל את אותו החטא הראשון הנגרם מהסתכלות חיצונית, מראיה פסולה "כי תאוה הוא לעיניים".

(שם, פס' י"ז)

ארץ ישראל- ארץ אשר עיני ה' א-לוהיך בה.

אם כן ראינו כי בדרך למסע הקרב ובא, בעיני הקב"ה ישנה חשיבות מכרעת לכך ששליחו לדרך זו יהיה בעל ראייה עמוקה, שליח הרואה את משמעות הדברים ופנימיותם. ישנו גם צורך להעביר לבני ישראל את חשיבותה של יכולת ראייה זו, מדוע דווקא ראייה שכזו חיונית בשביל לצאת ממצרים וללכת אל עבר ארץ ישראל?

כנראה, כפי שרמזנו בתחילת מאמרנו, בשביל לעלות לארץ ישראל ישנו צורך מהותי בהחלפת הראייה. צריך להחליף את הראייה הפשוטה - ראייה של "מיצרים" - בראייה רחבה, ראייה של מעבר, ראייה שיוודת לעומקם של דברים. ארץ ישראל איננה יכולה להתקבל בראייה פשוטה שהרי במבט שטחי ארץ זו נתפסת כשאר כל הארצות.⁸ "עיינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר"⁹ ומה בכך? ! הרי דברים כאלה מצינו אף בחוץ לארץ, לעיתים רבות אף ביתר שאת. אם כן, מה מייחד את ארץ ישראל?

רבי נתן מנמירוב, תלמידו של רבי נחמן מברסלב, עונה על כך:

"גם איתא בדברי רבנו נרו יאיר, שעיקר ארץ ישראל על ידי עיני השגחתו יתברך שהוא משגיח בארץ ישראל תמיד, כמו שכתוב (דברים יא, יב) "תמיד עיני ה' א-לוהיך בה", ועל ידי זה נמשך קדושת ארץ ישראל"

(ליקוטי הלכות, הלכות ברכת הפירות הלכה ב)

הראייה הא-לוהית נוכחת בארץ ישראל, למעשה ראייה זו היא מה שהופך אותה ל'ארץ ישראל'. זו הראייה הא-לוהית שהופכת את הארץ לקדושה ומיוחדת, ארץ שלא כשאר הארצות - ה' יתברך משגיח עליה. עיני ה' תמיד נמצאות במרחבה של ארץ ישראל, מאחורי כל אבן, מאחורי כל שיח ואף מאחורי כל טיפת גשם מסתרת לה ההשגחה א-לוהית. אולם, דברים אלו אינם נראים לעין, השגחה זו

⁸ ואם היא כשאר הארצות, אז למה דווקא היא, שהרי א"י נקנית בייסורים(הגר"א)

⁹ דברים ח', ז'

אינה נראית בראיה שטחית. בכדי להבחין בהשגחה זאת יש להסתכל בראיה אחרת, יש להביט בראיה עמוקה ולהתבונן בראיה של הלב. זוהי כאמור הראיה הא-לוהית:

כי עיניכם הראות את כל מעשה ה' הגדל אשר עשה: ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוה היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם ארץ זבת חלב ודבש: כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית בגללך כגן הירק: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ תרים ובקעת למטר השמים תשטה מים: ארץ אשר ה' אלהיך ורש אתה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה:

(דברים י"א, פס' ז – י"א)

זוהי ארץ מלאה כל טוב, אבל בשביל להשיג את כל הטוב הזה יש לראות את כל מעשה ה', יש להתבונן על הארץ דרך עיניים אחרות, לא דרך עיני בשר ודם אלא דווקא דרך עיני ה', דרך העיניים הרואות לעומק. הארץ לא תהיה ככל הארצות אך ורק בתנאי אחד, בתנאי שעיני ה' יהיו בה. בתנאי שהיושבים בה יביטו על הארץ דרך "עיני ה'", דרך הסתכלות א-לוהית, ראייה עמוקה.

כבר מראשית הדרך מחפש ה' מנהיג אשר יעלה את העם לארץ. למעשה, החיפוש אחר המנהיג הוא החיפוש אחר האיש שייטע בעם הסתכלות א-לוהית. על כן משה, האיש אשר סר לראות, הוא המנהיג הנבחר.

"לעיני בני ישראל" - מטרת השליחות

נשוב עתה לעיסוק בפרשיית מי מריבה. בדיוק כאשר אנו קרבים לארץ נחלי מים מתלונן העם על שאין מים לשתות. כאן מחליט ה' להעביר את העם שלב נוסף בדרך אל הראיה העמוקה, הראיה של ארץ ישראל. ה' מצווה את משה לדבר אל סלע. דווקא לדבר, דווקא אל הסלע. הסלע - כמוהו הארץ - מבחוץ הוא דומם ושותק. אך מבפנים, מלא שפע ומים. הכאה בסלע יכולה עדיין להתפרש כמעשה חיצוני. זהו מגע, אחיזה. לעומת זאת, הדיבור נוגע מבפנים. הדיבור מראה כי ישנו שפע פנימי, שפע של קדושה, שפע שאינו נראה דרך הסתכלות חיצונית. שפע המסתתר בפנימיותם של הדברים.

אבל, כפי שכבר העירו המפרשים, אם אכן רצונו של ה' היה בדיבור אל הסלע בלבד, מה הצורך במטה? מדוע ציווה ה' על משה לקחת את המטה בידו?¹⁰ ברצוני להציע פרשנות נוספת באשר למטרת המטה. המטה למעשה נועד למטרה חשובה מאד. המטה נועד לְסַמֵּל. המטה מסמל חפץ דומם. כאשר אוחזים בו, מביטים בו בראיה חיצונית הרי הוא נראה כסתם מטה, אך כאשר מביטים בו בראיה פנימית, מתגלים בתוכו חיים. בעבור סימול זה נכנס המטה לסיפורנו. מטה זה החל להופיע בהתגלות הראשונה של ה' אל משה. אז כאמור לעיל, ציווה ה' על לקיחת המטה בשביל ללמד מסר חשוב זה לבני ישראל, בשביל שיראו בני ישראל שאין הדברים כפי שהם נראים, מבחוץ. אף בפרשתנו, משה מצווה להרים את המטה - הסמל המלמד על האפשרות לראייה פנימית - ובעת **האחיזה** בו, **דווקא בעת האחיזה** בו לדבר אל הסלע, לגעת בפנימיותו של הסלע ולהוציא ממנו מים חיים.¹¹

אלא שמשה כבר קרוב לייאוש, ניתן לשמוע את קולו המיואש באומרו "שמעו נא המורים".¹² תלונותיהם החוזרות ונשנות של בני ישראל על יציאתם ממצרים וכן אי שביעות רצונם המתמדת מגאולה זו מחדירים במשה את הייאוש והמחשבה שהם עוד רחוקים מלראות את הדברים לעומק. ראייתם עדיין שטחית ולכן הם אינם מסוגלים להביט אל מעבר לנראה, הם אינם מחפשים את עומק המציאות. מדרגתו של משה היא מדרגת המטה, מדרגת הדיבור אל הסלע. המדרגה שחושפת את הפנימיות שבדברים, פנימיות שאיננה נראית מבחוץ. אך מבחינתו של משה העם עוד לא נמצא שם, במדרגתם הנוכחית לא יהיה נכון

¹⁰ כך למשל כותב הרמב"ן: "ואילו היה רצונו בדיבור בלבד, מה המטה אשר בידו?" (במדבר כז),
¹¹ ארץ ישראל היא ארץ מלאת שפע חיצוני, זבת חלב ודבש, שפע מסוכן – כוחי ועוצם ירי –
לכן המעשה בא להראות שמתוך אחיזה בדברים, מתוך אחיזה בחיצוני יש לדבר, יש לאחוז
ובמקביל לדבר.

¹² כך פירשו פרשנים רבים, כך גם ניתן לראות במדרש (במ"ר י"ט ט): "וכאן כל ישראל עומדין
ורואין כל נסים שבסלע התחילו לומר יודע משה חק הסלע אם הוא מבקש יוציא לנו מים מזה
נמצא משה עומד בספק אם אשמע להם אני מבטל דברי המקום והקב"ה לוכד חכמים בערמה
לפי שהיה משה משמר עצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד כנגדן שהיה מתירא מן
השבועה שנשבע הקב"ה אם יראה איש באנשים האלה אמרו לו הרי סלע כשם שאתה רוצה
להוציא מסלע אחר הוצא מזו צווח עליהם שמעו נא המורים"

לקפוץ לדיבור אל הסלע. במדרגתם הנוכחית, גם הכאה בסלע תפתח בפניהם פתח לראיה אחרת ועל כן - מכה משה בסלע.

אך לא זו מטרת המטה, כאשר אוחזים בו ומכים באמצעותו הוא נשאר מטה. הוא לא מגיע אל המשמעות הנסתרת החבויה בתוכו. שכן משמעות זו מתגלה דווקא משחרור האחיזה, כאשר "משליכים אותו ארצה", ואולי "ארצה" המשמעות היא גם אל הארץ. אל ארץ ישראל.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן יֵצֵן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִכֵּן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֶל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם:

בתחילת דרכו הטיל משה ספק ביכולת הראיה של בני ישראל, לאורך כל התהליך המטרה הייתה שמשה יאמין בבני ישראל וביכולתם לראות ראייה פנימית, א-לוהית, ומתוך כך להוביל אותם אל הארץ הנקנית בראיה פנימית, בעיני ה'.

וכאן הגיעה נקודת הכשל.

טענתו של ה' היא שהוא לא האמין בו להקדישו "לעיני בני ישראל", עיני דייקא. משה לא האמין שעיני בני ישראל יכולות להגיע לרמה שהם מקדשות את ה'. שהם רואות אותו מעבר למציאות עצמה. ולאחר שנפגעה אמונתו בעם וביכולותיו אין הוא יכול להביא את הקהל אל הארץ אשר נתן ה'. עם כל הכאב שבדבר - לא הוא יביא את העם לארץ.

משה איננו משיב דבר למשמע גזירה זו. נראה שאין לו הרבה מה לומר. וגם אין לו באמת רצון לומר. כואב הוא את הרגשת התסכול והייאוש מהעם יותר מכאבו הפרטי שלו, כפי שנראה בהמשך.

נחש הנחושת

פרק אחד בדיוק אנו עוברים ושוב העם מתלוננים. כאן נראה שגם ה' כביכול מתחיל להתייאש מראיית המציאות הצרה שרואה העם.

וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל:

(במדבר כ"א, פס' ו')

לא בכדי שולח ה' את הנחשים, את אותם יצורים חיים שהסתתרו בתוך המטה ועדיין עם ישראל איננו מצליח לראות- הוא עדיין רואה רק מטה. ה' לא מוותר ושולח את הנחשים לנשוך אותם. שירגישו, שיצעקו כבר "אנו רואים ומרגישים שיש חיים בתוך המטה הזה, אנחנו מבינים שיש בתוך כל מציאות גם משמעות נסתרת, שיש ראייה שרואה עמוק יותר, הבנו את זה בדרך הקשה, אבל לפחות הבנו" - צעקה זו לא נשמעת. עם רב מישראל מת כתוצאה מהמפגש עם הנחשים הללו. העם הנותר עדיין לא מבין את הטעות, אך מבקש רחמים ומתחרט על טעותיו:

וַיִּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְטַאֲנוּ כִּי דִבְרַנּוּ בְּה' וְנָךְ הִתְפַּלֵּל אֵל ה' וְיִסַּר מִעֲלֵינוּ אֶת הַנֶּחֱשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:

משה מתפלל בעד העם, אהבתו ורחמיו על העם אינם יודעים גבולות, על אף הייאוש והתסכול. בעקבות תפילתו של משה מצווה ה' כך:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל גֵּם וְהָיָה כָּל הַנֶּשֶׁף וְנִרְאָה אֹתוֹ וְחִי: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחֹשׁ נִחְשָׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַגֵּם וְהָיָה אִם נִשְׁפָּה הַנֶּחֱשׁ אֶת אִישׁ וְהָבִיט אֵל נְחֹשׁ הַנִּחְשָׁת וְחִי:

מי שיוכל להביט אל הנחש ולראות אותו, יוכל להמשיך במסע לארץ ישראל. לא נשיכה, לא קול, מספיקה ראייה. לזכור את המטה, להביט אל הנחש ולהכניס חזק-חזק לראש - יש משהו מעבר לראייה הפשוטה, ישנם תהליכים פנימיים, גם מאחורי כל דומם מסתרת חיות והשגחה א-לוהית.

"ולא נתן לכם ה' לב לדעת ועינים לראות"

בנאומו האחרון של משה, הנאום שלפני המוות, המוות שישאיר אותו מחוץ לארץ אליה הוא חלם להגיע כל חייו, קורא משה אל כל עמו:

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם: הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיךְ הָאֵתָה הַמְּפֹתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם:

(דברים כ"ט)

משה אומר לעם: ראיתם הכול, את כל אשר עשה ה' לעיניכם. העיניים שלכם ראו את כל "המסת הגדולות". הביטויים ראייה ועיניים, מודגשים כאן מספר פעמים. משה אומר להם בפירוש - העיניים שלכם ראו הכול. אבל אתם חושבים שאתם באמת רואים, אומר להם משה, ואתם טועים. זאת לא ראייה אמיתית. הקב"ה מצפה מכם לראיה מסוג אחר.

וְלֹא נָתַן ה' לְכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאוֹת וְאָזְנוֹיִם לְשִׁמֹּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

נכון שראיתם הכל, אבל תדעו-שה' עוד לא נתן לכם לב לדעת ועיניים לראות, עד היום הזה. עוד לא קיבלתם עיניים לראות. אתם עוד לא באמת יודעים מה זה באמת לראות. כל מה שראיתם עד היום, וראיתם לא מעט, לא הייתה ראייה שבאה מה', לא זאת הראייה א-לוהית. לא זו הראייה איתה נכנסים לארץ. בארץ אליה אתם עומדים להיכנס, מלבד הצורך בעיניים לראות, ישנו גם צורך בלב לדעת. לב שיודע ומכיר במה שמעבר למראה העיניים, בשאר הארצות רואים לעיניים, אך בארץ ישראל רואים ללב.

"הראיתך בעיניך, ושמה לא תעבור"- פטירתו של

משה

התורה מגיעה לפסוקיה האחרונים בהחלט. פסוקים כה רבים עסקה התורה בעם העובר דרך ארוכה ומפותלת בדרך לארצו. המנהיג שלהם עובר איתם הכל, רגעי התעלות ומשבר אך כאשר מגיע איתם אותו מנהיג אל הארץ המובטחת, הוא נאלץ להישאר בחוץ. תחושה של עצב גדול מלווה סיום הזה. משה עולה אל ההר המשקיף על הארץ. הארץ אליה לא יכנס.

וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרַבְתָּ מוֹאָב אֶל הַר נֶבֹו רֹאשׁ הַפְּסֶגָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן: וְאֵת כָּל נִפְתְּלֵי וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיַּם הָאֲחֻזַּיִם: וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַכּוּשִׁי בְּקֶעֶת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֹעַר:

(דברים ל"ד פס' א'-ד')

ה' מראה למשה את הארץ. ייתכן ומיקומו הגיאוגרפי וגובהו הרב של ההר מאפשרים ראייה של כל המרחב המפורט בפסוקים, אך לי נראה כי יש כאן משהו אחר. ראייתו של משה יכולה לראות מרחבים גדולים כמו שהיא יכולה לראות עומקים גדולים. הוא יכול לעמוד גבוה על ההר עם הא-לוהים, ולהסתכל על הארץ בראייה שרק שניהם יודעים, הארץ על כל רבדיה. א-לוהים יודע שמשה

רואה הכל. הוא יודע שמשה רואה את הארץ כפי שאף אחד מהנכנסים לתוכה לא יראה אותה, ואומר לו:

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב לֵאמֹר לְיִרְעָף אֶתְנַנְנָהּ
 הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךְ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:

זאת הארץ. הראיתך בעיניך. ראית אותה בעיניים שלך. בעיניים המיוחדות שלך. אך לא תוכל לעבור בתוכה. אבל האמת היא, משה, שלך אולי מספיק להסתכל. אתה לא צריך לעבור בארץ כדי להרגיש אותה. הראייה שלך, יש בה די בכדי להרגיש את הפנימיות והעומק, את היופי וההדר שיש בארץ הזאת. ומשה אולי נזכר במפגש הראשון שלו עם ה' המדבר אליו, שם אמר לו דברים דומים:

וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֶּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי:
 וַיֹּאמֶר אֵל תִּקְרַב הֵלֶם:

(שמות ג', פס' ג')

משה רואה מראה גדול, רוצה להתקרב יותר, לראות יותר, אך א-לוהים אומר לו: אתה יכול להסתכל, אתה יכול לראות, אבל אל תיגש לכאן, אל תתקרב. וכאן משה כבר לא "סר לראות". כאן ראייתו מגיע לדרגה הגבוהה ביותר שראיה יכולה להגיע. הוא רואה את כל הארץ. אין לו מה להתקרב ולראות יותר.

משה נפטר. "על פי ה'". על דיבור שלא דובר. התורה רוצה לומר עליו עוד מילה אחרונה:

וַיִּמָּשֶׁה בֵּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא נָס לֶחָה:

עיני בשר ודם נחלשות עם הזקנה. לא כך הן עיני משה, אשר עינו לא כהתה. עינו היא עין הרואה ללבב. עין א-לוהית.

כמו קינה על אבדנו של א-להים, אובדן של האישיות הקרובה אליו מאי פעם. קשר כה קרוב עם אדם לא היה ולא יהיה לו יותר לעולם:
 וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֵל פְּנִים:

עם ישראל יצטרך לעבור תהליך ארוך עד אשר ילמד להכיר את הארץ כפי שהיא בפנימיותה, כפי שהיא בעיני ה' - בעיניים הרואות את ההשגחה הפרטית המסתתרת מאחורי כל סלע. תהליך זה יתרחש ללא משה רבנו, אשר ניסה בכל

כוחו להראות שוב ושוב את הא-לוהים המסתתר מאחורי הבריאה והמציאות,
מאחורי כל מטה פשוט שמחזיקים ביד :

לְכֹל הָאֲתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכֹל עַבְדָּיו וּלְכֹל
אֶרְצוֹ: וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מִשֶּׁה לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל:
(דברים ל"ד, הפסוקים המסיימים של התורה)